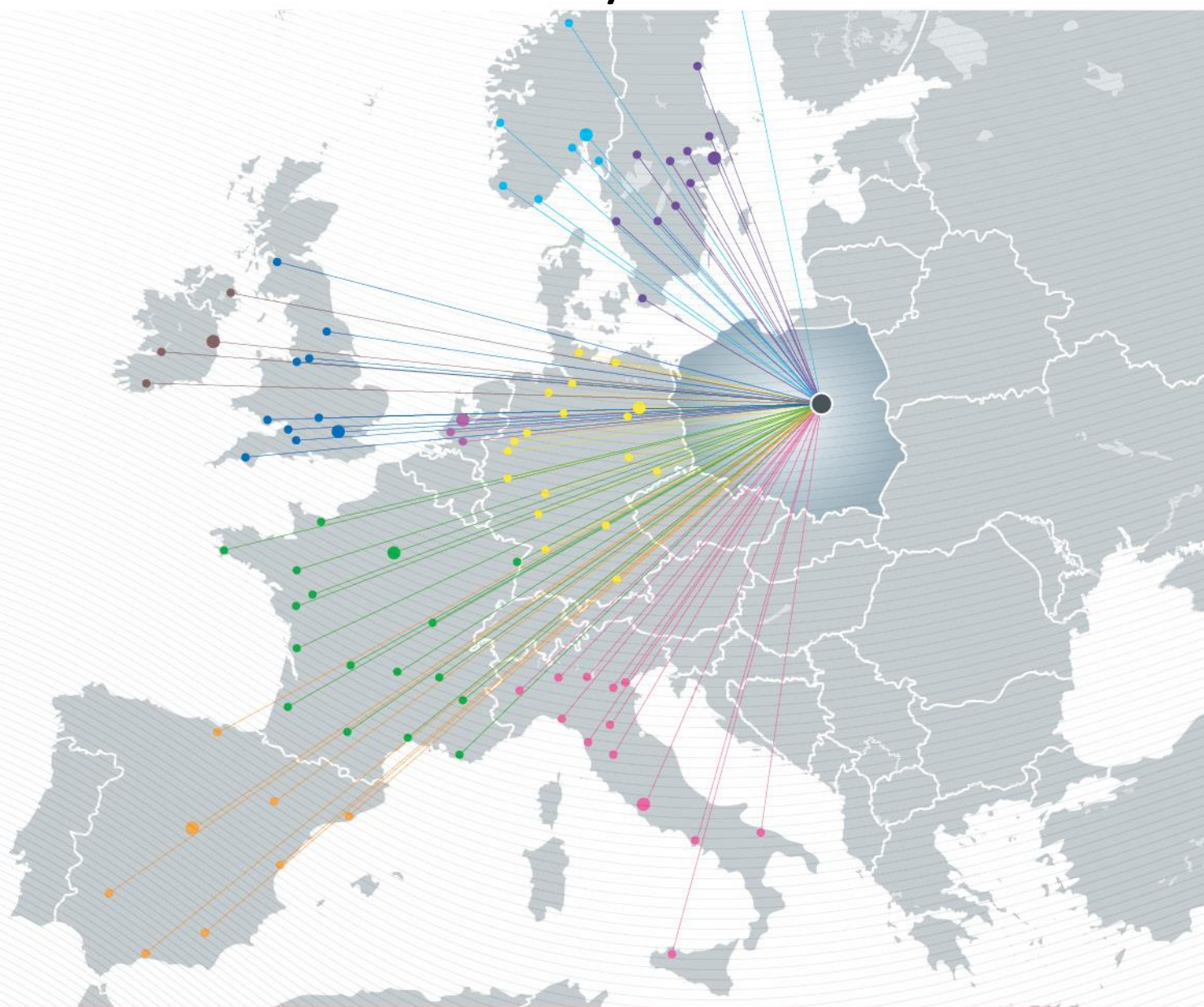

Polskie Organizacje Imigranckie w Europie

Polskie organizacje imigranckie w Norwegii – raport z analizy danych zastanych

OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

UNIwersytet
Warszawski

Polskie Organizacje
Imigranckie w Europie

Polskie organizacje imigranckie w **Norwegii** – raport z analizy danych zastanych

Monika Sokół-Rudowska

OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

UNIwersytet
Warszawski

Warszawa 2019

OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

Ośrodek Badań nad Migracjami UW
ul. L. Pasteura 7, 02-093 Warszawa
tel. +48 2255 46 770
kom. +48 600 42 90 43
e-mail: migration.cmr@uw.edu.pl
www.migracje.uw.edu.pl

Autorka raportu: dr Monika Sokół-Rudowska
Email: m.sokol.rudowska@gmail.com

Kierownik projektu: dr hab. Michał Nowosielski
Koordynator badań: dr Witold Nowak

Copyright by Ośrodek Badań nad Migracjami UW 2019
ISBN 978-83-66348-11-0

NARODOWE CENTRUM NAUKI

Projekt badawczy „Polskie Organizacje Imigranckie w Europie”
realizowany w latach 2015-2020 jest finansowany przez
Narodowe Centrum Nauki z siedzibą w Krakowie w ramach
programu SONATA BIS (nr 2014/14/E/HS6/00731)

Spis treści

SPIS TREŚCI	4
O PROJEKCIE	5
I. CHARAKTERYSTYKA PROCESU MIGRACYJNEGO ORAZ ZBIOROWOŚCI IMIGRANCKIEJ W NORWEGII	6
a. Historia migracji z Polski do Norwegii.....	6
b. Historia organizacji polonijnych w Norwegii	10
c. Charakterystyka społeczno-demograficzna zbiorowości imigranckiej w Norwegii.....	15
II. CHARAKTERYSTYKA KRAJU PRZYJMUJĄCEGO	16
a. Założenia i realizacja polityk imigracyjnych i integracyjnych	16
b. Uwarunkowania formalnoprawne i finansowe funkcjonowania organizacji imigranckich	17
c. Dyskurs publiczny o imigrantach i ich organizacjach	18
d. Dominujące postawy społeczeństwa irlandzkiego wobec imigrantów i ich organizacji	19
III. BILATERALNE RELACJE MIĘDZY POLSKĄ A NORWEGIĄ	20
a. Charakterystyka stosunków politycznych w XX i XXI wieku.....	20
b. Charakterystyka umów i porozumień międzynarodowych między Polską a Norwegią.....	21
c. Dominujące wzajemne postawy społeczeństw Polski i Norwegii.....	21
IV. LITERATURA	23

O projekcie

Prezentowany raport został przygotowany w ramach projektu „Polskie organizacje imigranckie w Europie” realizowanego w latach 2015-2020. Celem projektu było dokonanie diagnozy i wyjaśnienia uwarunkowań stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich.

Przez organizacje imigranckie rozumie się tu stowarzyszenia stworzone przez i dla imigrantów dla realizacji celów związanych z dostarczaniem usług – społecznych, ekonomicznych i kulturowych – lub prowadzących działalność rzeczniczą na rzecz społeczności (Rodriguez-Fraticelli i in. 1991). Poprzez stan organizacji rozumie się tu aktualne położenie organizacji w zakresie struktury formalno-prawnej, miejsca i zasięgu działania, profilu działalności, form współpracy, zasobów ludzkich, zasobów materialnych, źródeł finansowania, które podlegają zmianom pod wpływem czynników egzo- i endogennych.

Projekt zakładał badanie dwójakiego rodzaju:

- Badanie diagnostyczne, mające na celu diagnozę stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich.
- Badanie wyjaśniające, mające na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie: jakie czynniki kształtują stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich?

Dzięki porównaniu stanu organizacji w wybranych krajach oraz pogłębionym badaniom nad specyfiką jego uwarunkowań możliwe było zweryfikowanie następujących hipotez:

H1: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej.

H2: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki kraju wysyłającego.

H3: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki kraju przyjmującego.

H4: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od bilateralnych relacji między krajem wysyłającym a przyjmującym.

Do realizacji badań porównawczych w projekcie wybrano następujące kraje: Niemcy, Francję, Wielką Brytanię, Irlandię, Norwegię, Szwecję, Holandię, Włochy i Hiszpanię.

Badania terenowe przeprowadzone zostały następującymi technikami badawczymi:

- a. Badanie techniką sondażu internetowego (CAWI) – ilościowe badanie zaangażowania społecznego, stosunku do polskich organizacji imigranckich oraz charakterystyki społeczno-demograficznej Polaków mieszkających w wybranych krajach europejskich.
- b. Wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zajmujących się koordynacją, kreowaniem i realizacją polityki polonijnej na temat oceny założeń i realizacji polityki polonijnej, oceny kondycji polskich organizacji imigranckich, oceny czynników wpływających na stan polskich organizacji imigranckich.
- c. Wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zajmujących się koordynacją, kreowaniem i realizacją polityk migracyjnych i integracyjnych w wybranych krajach europejskich na temat oceny założeń i realizacji polityk migracyjnych i integracyjnych oraz ich wpływu na stan polskich organizacji imigranckich.
- d. Wywiady pogłębione z ekspertami w zakresie polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich na temat oceny kondycji polskich organizacji

---

imigranckich, oceny czynników wpływających na stan polskich organizacji imigranckich.

- e. Studia przypadków polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich, mające na celu szczegółowe zbadanie działalności wybranych organizacji ze szczególnym uwzględnieniem ich kondycji oraz czynników na tę kondycję wpływających (wywiady pogłębione z liderami wybranych organizacji, przedstawicielami otoczenia, dokumentacja działalności instytucji w postaci np. fotografii, wycinków prasowych, programów, publikacji etc.).
- f. Badanie techniką sondażu instytucjonalnego polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich mające na celu zdiagnozowanie stanu tych instytucji. Sondaż zostanie przeprowadzony w formie ankiety internetowej oraz rozsyłanej ankiety pocztowej dla zwiększenia odsetka zwrotu.

I. Charakterystyka procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej w Norwegii

a. Historia migracji z Polski do Norwegii

Migracja międzynarodowa nie jest nowym fenomenem właściwym wyłącznie dla czasów współczesnych. Nie ogranicza się ona do wybranych miejsc – ze zróżnicowanym natężeniem biorą w niej udział mieszkańcy całego globu, a jej procesy nie są procesami rozdzielными, lecz zjawiskami ciągłymi, które charakteryzującymi się różnymi stopniami intensyfikacji (Walaszek 2007: 30). Podobnie przedstawia się sytuacja dotycząca migracji z terenów Polski do Norwegii – pierwsze ślady Polaków, którzy osiedlili się w Norwegii, odnaleźć można w norweskich archiwach dotyczących XIX wieku. Są to informacje odnoszące się do pojedynczych osób, które zapisały się znacząco na kartach norweskiej historii, lub całych grup społecznych, które pozostawiły po sobie ślad wyłącznie w norweskich spisach ludności z danego okresu.

Powstania i zrywy narodowościowe zakończone porażkami były takimi momentami w historii Polski, które niejako wymuszały migrację osób biorących w nich udział – powstańcy skazywani byli przez zaborców na zesłanie lub śmierć i jednym ze sposobów uniknięcia kary było długotrwałe opuszczenie kraju. Tylko nieliczni z nich trafili do Norwegii, gdzie spotkali się z przychylnym przyjęciem tamtejszego społeczeństwa. W prasie norweskiej tego okresu można spotkać dedykowane polskim powstańcom poematy, pieśni patriotyczne i artykuły o ich walce o niepodległość (Bang 1937). Norwegowie w pewnym stopniu identyfikowali się z polskimi powstańcami z uwagi na niemal analogiczną sytuację, w jakiej znajdowała się sama Norwegia – w wyniku unii kalmarskiej z 1397 r. na długie lata stała się zależna od Danii. Taki stan rzeczy trwał, aż do 1814 r., gdy to w wyniku wojen napoleońskich i traktatu podpisanego wówczas w Kilonii Norwegia stała się prowincją Szwecji. 17 maja 1814 r. Norwegowie uchwalili własną konstytucję, jednak na niepodległość musieli czekać aż do 1905 r.

W powstaniu listopadowym, jak i późniejszym styczniowym udział brali głównie przedstawiciele wyższej, dobrze wyedukowanej warstwy polskiego społeczeństwa. Ich wiedza i umiejętności wpłynęły w mniejszym lub większym stopniu na rozwój krajów, do których trafiali polscy uchodźcy. W gronie tych państw znalazła się także Norwegia, gdzie chociaż nieliczni, polscy migranci wnieśli znaczący wkład w tamtejszą gospodarkę i kulturę. Zwłaszcza dwaj powstańcy listopadowi – Adam Dzwonkowski i Aleksander Waligórski na stałe znaleźli swoje miejsce w gospodarczej historii Norwegii. Adam Dzwonkowski zapisał się na kartach historii Norwegii jako jeden z prekursorów ruchu wydawniczego, który w 1835 r. dopiero zaczynał nabierać kształtów. Wraz z przyjacielem Norwegiem założył spółkę wydawniczą Guldberg & Dzwonkowski, której głównym założeniem było szerzenie oświaty wśród przedstawicieli średnich i niższych warstw społeczeństwa norweskiego (Sønstevold i Tveterås 1950). Natomiast były wykładowca wojskowej akademii inżynierskiej Józef Waligórski przybył do Norwegii w 1838 r. i położył duże zasługi w tworzeniu norweskiej sieci dróg, przy projektowaniu regulacji rzek, zbiorników wodnych czy tras kolejowych (Later-Chodyłowa 1992). W norweskiej historii fotografii odnotowano istnienie grupy młodych Polaków, byłych powstańców styczniowych, którzy zarabiali na swoje utrzymanie fotografowaniem (Larsen i Lien 2007: 64). Najbardziej znany z tej grupy, Ludwik Szaciński, był wielokrotnie nagradzany na międzynarodowych konkursach fotograficznych, a ukoronowaniem jego

kariery było przyznanie mu tytułu Fotografą Królewskiego szwedzko-norweskiej rodziny panującej (Hosar 1982).

W drugiej połowie XIX wieku odnotowano stosunkowo dużą falę migracji, której podstawą było nie uchodźstwo, jak w przypadku byłych powstańców, ale chęć polepszenia swojej sytuacji ekonomicznej i życiowej. Głównymi przedstawicielami tego nurtu byli polscy Żydzi, których społeczność na przestrzeni kilkudziesięciu lat doznała gwałtownej eksplozji demograficznej (Davis 2006: 725). Cechą charakterystyczną tej migracji była jej maskulinizacja – najczęściej wyjeżdżali mężczyźni, którzy później sprowadzali swoje rodziny lub żenili się w nowym kraju. Zazwyczaj pierwszym przystankiem w drodze ku lepszemu życiu była Szwecja. Dopiero stamtąd ruszali w dalszą podróż na północ, do Norwegii (Mendelsohn 1969). Żydowski emigranci z Polski, Litwy i Ukrainy stworzyli silne gminy wyznaniowe w Trondheim i Oslo, a wielu z nich z biegiem czasu stało się poważanymi i wpływowymi członkami lokalnych społeczności. Także pod względem materialnym ich sytuacja wyglądała z każdym rokiem lepiej – otwierali sklepy, zakłady, fabryki, pracownie, a ich ciężka praca i wzajemne wsparcie przynosiła wymierne rezultaty.

Ta pierwsza znacząca fala migracji z ziem polskich do Norwegii przybrała formę migracji łańcuchowej – z danej miejscowości przyjeżdżała jedna osoba, która wybadawszy możliwości jakie dawał wybrany obszar lub miejscowość, ściągała do siebie innych członków rodziny lub znajomych. Sieć krewniaczo-sąsiedzka stanowiła niezwykle istotny element procesu migracyjnego – stanowiła wsparcie i pomoc w znalezieniu mieszkania lub pracy w początkowej fazie pobytu na obczyźnie (Ślusarczyk 2010: 17). I tak oto, w materiałach źródłowych możemy spotkać liczne grupy przybyłe do Szwecji lub Norwegii z Raczek, Suwałk czy z Wilna (Mendelsohn 1969).

W wieku XIX mamy do czynienia z dwoma typami migracji z ziem polskich – migracją polityczną i migracją zarobkową. Migracja polityczna dotyczy osób zazwyczaj pochodzących z warstwy niezbyt zamożnej szlachty, dobrze wykształconych, które jednak nie potrafiły nawiązać silnych więzi z nową ojczyzną i miały problemy w adaptowaniu się do specyfiki społeczeństwa norweskiego. Natomiast migracja zarobkowa XIX wieku jest diametralnie różna od migracji politycznej. Jej przedstawiciele pochodzą z silnie powiązanej ze sobą grupy wyznaniowej, tworzą silne społeczności wzajemnie się wspierające, są osobami niezamożnymi, które traktują Szwecję i Norwegię jako kraje dające im pozytywną perspektywę na przyszłość.

W pierwszej połowie XX wieku aż do rozpoczęcia II wojny światowej Norwegia nie była dla Polaków zbyt atrakcyjnym miejscem do zamieszkania. Polska migracja sezonowa do Skandynawii koncentrowała się w tym okresie głównie na Danii i Szwecji, omijając Norwegię (Olszewski 2010: 35). Jak wynika z danych z 1935 r., w tym czasie w Norwegii przebywało około 40 osób – głównie księży, zakonnice (elżbietanki i józefitki), a także kilku kupców i robotników fabrycznych (Later-Chodyłowa 1992: 602). Według raportu administracyjno-konsularnego z 1928 r. sporządzonego dla polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w Norwegii niemal nie istniała „kolonia polska”. Rozproszonych na przestrzeni całego kraju znajdowało się około 30 Polaków, a z powodu panującego wśród Norwegów bezrobocia liczba polskich pracowników była znikoma (Kowalski 2010: 27). O ile Norwegia nie stanowiła specjalnie atrakcyjnego miejsca do zamieszkania, o tyle jej północne krańce, a zwłaszcza Svalbard, były szczególnie interesujące dla wypraw polarnych. W 1934 r. wyruszyła

z Polski wyprawa, której celem było prowadzenie badań polarnych na Spitsbergenie (AAN, sygn. 7235).

Podczas II wojny światowej Polacy trafiali do Norwegii głównie jako robotnicy Organizacji Todta skierowani do pracy przymusowej przy niemieckich inwestycjach, jako żołnierze walczący o wyzwolenie Norwegii, a także jako żołnierze *Wehrmachtu*. Wielu Polaków wysłanych zostało do przymusowych miejsc pracy w różnych krajach Europy. Dotyczyło to także Norwegii, gdzie w latach 1942-1944 budowano system umocnień, będący częścią Wału Atlantyckiego. W pracach tych brali udział zarówno pracownicy przymusowi, jak i jeńcy wojenni. Pierwsi Polacy trafili do Norwegii wiosną 1942 r., natomiast ostatni transport dotarł jesienią 1944 r. (Denkiewicz-Szczepaniak 1999). W większości siłę roboczą stanowili niewykwalifikowani młodzi mężczyźni, którzy przeważnie trafiali do pracy w Północnej Norwegii przy budowie dróg, lotnisk, linii kolejowych, bazy okrętów podwodnych i fortyfikacji Festung Norwegen. Polacy przebywali także w więzieniach i obozach jenieckich utworzonych przez okupantów na terenach Norwegii, między innymi w Mysen, Frederikten i Trøgstad, a także obozach koncentracyjnych o charakterze więzień karno-śledczych, jak Grini, Ulven, Espeland, Berg, Falstad czy Sydspisen (Olszewski 2011: 47). W Norwegii znaleźli się także Polacy, którzy służyli w szeregach *Wehrmachtu*. Część z nich wpisana została na listy narodowościowe I-II (dobrowolnie deklarowana narodowość niemiecka), a część na listy III-IV (narodowość narzucona przymusowo) (Olszewski 2011: 55).

W 1950 r. w Norwegii przebywało 900 osób polskiego pochodzenia, z czego 616 nadal posiadało obywatelstwo polskie (Kowalski 2010: 32). Według listu z dnia 30.11.1958 r., wysłanego przez jednego z Polaków mieszkających w Oslo do Towarzystwa Łączności w Wychodźstwie „Polonia” w Warszawie, w tym czasie na terenie Norwegii mieszkało około 800 Polaków. Ich największe skupiska znajdowały się w miejscowościach Oslo, Moss, Drammen, Fredrikstad, Sapsborg i Halden. Według autora listu w większości była to emigracja zarobkowa (AAN, sygn. Spis. 1 I/200).

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku emigracja do Norwegii stanowiła raczej kwestię decyzji indywidualnych, związanych między innymi z odmową powrotu ze stypendiów naukowych czy ucieczką z zagranicznych wycieczek. Jedynym przypadkiem, w którym można mówić o pewnej formie „grupowej emigracji”, było zejście z promu m/s „Batory” 54 osób, w tym w samym Oslo około 20, z czego 9 osób bezpośrednio zgłosiło się do norweskiej policji (Aftenposten 1969). Wielu uciekinierów z „Batorego” traktowało Norwegię jako punkt wyjściowy do dalszej emigracji do innych krajów, jak USA czy Kanada, część z nich jednak pozostała na miejscu.

Przez cały okres od II wojny światowej następowała także emigracja z przyczyn osobistych, określana inaczej emigracją matrymonialną (Later-Chodyłowa 1992: 604), związana z zawieraniem mieszanych norwesko-polskich małżeństw. Ten typ emigracji dotyczył głównie kobiet. W 1970 r. norweskie Centralne Biuro Statystyczne odnotowało 340 migrantek pochodzących z Polski, podczas gdy w 1989 r. było ich już 2003 (SSB). Nie można jednak dokładnie ustalić, ile z tych kobiet przyjechało do Norwegii w celu zamążpójścia, ile weszło w mieszany związek małżeński jeszcze w Polsce, a ile potraktowało Norwegię jako punkt przestankowy w drodze dalej, na przykład do USA.

Emigracja do Norwegii w latach 1975-1991 była bardzo ograniczona ze względu na prawo „innvandringsstopp”, pozwalające osiedlić się obcokrajowcom tylko w bardzo

szczególnych przypadkach – jako azylantom z puli przyznanej ONZ i jako współmałżonkom norweskich obywateli lub obywaterek (Tjelmeland, Brochmann 2003). Prawo to jednak dopuszczało do ograniczonej imigracji specjalistów – naukowców, lekarzy i artystów, na których było zapotrzebowanie w Norwegii. Niektórzy migranci tymczasowi po wygaśnięciu kontraktów odmawiali powrotu do kraju.

Polska emigracja z lat osiemdziesiątych XX wieku wiąże się głównie z uchodźstwem politycznym osób związanych z Solidarnością. Decydowali się na nią ludzie, którzy faktycznie poddani byli represjom przez polskie służby bezpieczeństwa, ale także ci, którzy powodowani względami ekonomicznymi na fali sympatii krajów Europy Zachodniej dla ruchu solidarnościowego uzyskali szansę na otrzymanie azylu. Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce liczba Polaków w Norwegii wzrosła o cztery tysiące osób (Szelańska 2011: s. 48). Emigracja polityczna z lat osiemdziesiątych była w pewien sposób specyficzna, ponieważ dotyczyła w większości ludzi dobrze wykształconych, na co najmniej średnim poziomie, nierzadko także posiadających doktoraty. Osoby te dosyć dobrze przystosowały się do życia w Norwegii i po początkowych trudnościach znajdowały pracę w swoim zawodzie. Norwegia rzadko była krajem „pierwszego wyboru” osób zmuszonych do wyjazdu z Polski z przyczyn politycznych – najczęściej podania o azyl w ambasadzie norweskiej składały osoby, które miały już kogoś znajomego w Norwegii lub osoby, które wysyłały wnioski do kilku ambasad jednocześnie, a jedynie norweska rozpatrzyła taką prośbę pozytywnie.

Lata osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte XX wieku były w Polsce okresem dużych przemian gospodarczych i ustrojowych, które w znaczącym stopniu wpłynęły na gospodarstwa domowe Polaków, wymuszając na nich zarówno poszukiwanie nowych sposobów zarobkowania, jak i zmianę dotychczasowego stylu życia. Jednym z takich rozwiązań były migracje tymczasowe i cyrkulacyjne, a w szczególności ich forma sezonowa. Podstawę do zaistnienia migracji zarobkowej stanowił przede wszystkim brak równowagi ekonomicznej (Kaczmarczyk 2002: 15), którego rezultatem był, niezależnie czy odnosiło się to do migracji zewnętrznej czy wewnętrznej, strumień migracji z biedniejszych regionów do regionów posiadających wyższy status ekonomiczny i przejawiających niedobór siły roboczej (Okólski 2011: 3). To właśnie wyjazdy sezonowe do pracy stały się w tych latach najbardziej rozpowszechnionym rodzajem migracji krótkookresowej, w jakiej uczestniczyli Polacy udający się do Norwegii. Pomimo deklarowanego wyjazdu turystycznego lub naukowego, niemal każdy jechał tam w celach zarobkowych (Stola 2010: 366). Norwegia była dla Polaków krajem zbyt drogim, by można było wybierać się tam w celach krajoznawczych w takiej skali, jaka wynikała z oficjalnych zgłoszeń. Polacy najczęściej pracowali w Norwegii nielegalnie w rolnictwie lub przy pracach remontowych. Zdarzały się także jednostkowe wyjazdy na tak zwane kontrakty, czyli do legalnej pracy. Dotyczyło to przede wszystkim specjalistów, których brakowało na rodzimym norweskim rynku pracy. Stanowili oni jednak niewielki odsetek migrantów tymczasowych, zwłaszcza że zazwyczaj wiązało się to z dłuższym niż sezon okresem migracji. Ze względu na to, że część z nich zatrudniana była do pracy zagranicą przez polskie firmy lub uczelnie, ich liczba jest trudna do oszacowania.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku nie odnotowano szczególnie intensywnego ruchu migracyjnego w kierunku Norwegii. Sytuacja zmieniła się diametralnie dopiero po 2004 r.

b. Historia organizacji polonijnych w Norwegii

Polonia zamieszkująca Norwegię do 2004 r. nie stanowiła znaczącej grupy etnicznej w tym kraju. Jednak pomimo swojej znikomej liczebności Polacy na przestrzeni dziesięcioleci tworzyli organizacje o zasięgu lokalnym lub krajowym, mające przede wszystkim na celu pielęgnowanie polskości i podtrzymywanie kontaktów z krajem pochodzenia.

Pierwszą powojenną organizacją utworzoną przez Polaków w Norwegii był powołany do życia w 1950 r. Klub Polski w Oslo, który miał ponadto swoje oddziały w Askim/Mysen i w Moss¹. Klub w niedługim czasie przekształcił się w Koło Stowarzyszenia Polskich Kombatantów będących częścią Federacji Światowej Stowarzyszenia Polskich Kombatantów. Organizacja ta zrzeszała kombatantów, robotników przymusowych z Organizacji Todt i byłych więźniów niemieckich obozów z okolic Oslo – osoby, które w czasie II wojny światowej znalazły się z własnej woli (żołnierze) lub zostały wywiezione do Norwegii, a po wojnie odmówiły powrotu do Polski. Stowarzyszenie stanowiło dla nich swoistą grupę wsparcia bazującą na podobnych przeżyciach z czasów wojny, a także na konieczności podjęcia dramatycznej decyzji o pozostaniu w Norwegii. Do grupy tej należeli wyłącznie mężczyźni i dopiero w 1961 r. do Stowarzyszenia dołączyła pierwsza kobieta, Randi Pieczkowska.

Stowarzyszenie początkowo liczyło około 30-35 członków. Z biegiem czasu liczba ta zmniejszała się – w 1997 r. Stowarzyszenie liczyło zaledwie kilku członków. Organizacja od samego początku borykała się z kłopotami finansowymi – składki płaćca zaledwie połowa członków, a głównym źródłem finansowania były zapomogi i dotacje pochodzące od Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Londynie i w Szwecji, z Radia Wolna Europa, norweskiego Urzędu Emigracyjnego, a także od osób prywatnych.

Działalność Stowarzyszenia koncentrowała się głównie na organizowaniu uroczystych obchodów świąt państwowych, takich jak 3 Maja, 11 Listopada czy Święto Żołnierza, rocznic związanych z życiem lub śmiercią wybitnych Polaków, a także świąt katolickich. Z tej okazji urządzano akademie, wygłaszano referaty, przygotowywano pogadanki i konkursy z wiedzy o Polsce. Od 1966 r. wydawano biuletyn informacyjny, który przekształcił się w „Okólnik Zarządu SPK Oddział w Norwegii”. Jednym z ważniejszych przejawów działalności Stowarzyszenia była opieka nad grobami Polaków i miejscami pamięci im poświęconymi na terenie Oslo. Z uwagi na utrzymywanie dobrych kontaktów z władzami norweskimi, Stowarzyszenie mogło podejmować się organizowania pomocy dla polskich uchodźców i pracowników sezonowych. SPK działało niezależnie od ambasady PRL i z powodu zdecydowanej reakcji na publikowane przez ambasadę informacje propagandowe pozostawało z nią w ciągłym konflikcie. Przynależność do Stowarzyszenia była źle widziana przez polską ambasadę i z tego też powodu, obawiając się utrudnień w kontaktach z rodziną w kraju lub jej ściąganiu, część Polaków mieszkających w Norwegii unikała kontaktu z tą organizacją.

Działalność Stowarzyszenia pozwalała na utrzymanie więzi pomiędzy osobami, których jednym z głównych wyznaczników tożsamości było polskie pochodzenie. Organizowane spotkania pomagały w zachowaniu polskiej kultury i języka, a także dawały poczucie wzajemnego wsparcia od osób przechodzących ten sam trudny proces

---

¹ Większość informacji na temat polskich organizacji w Norwegii zaczerpnięta została z książki Edwarda Olszewskiego *Polacy w Norwegii 1940-2010*, wydanej przez Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011

adaptacji do nowych warunków życia i nowej kultury obowiązujących w kraju przyjmującym.

W miejscowości leżącej niedaleko Oslo, Askim, w 1975 r. założony został Klub Polski (nazwa ta stosunkowo często powtarza się wśród nazw polonijnych organizacji w Norwegii), do którego należeli Polacy zamieszkujący przede wszystkim samo Askim, ale także okoliczne miejscowości, jak Moss czy Halden. Liczba członków Klubu wahała się pomiędzy 18 a 23 osobami. W ramach jego działalności organizowane były wieczorki taneczne, zabawy sylwestrowe dla dorosłych i tak zwane „choinki” dla dzieci, jak również obchody ważnych rocznic związanych z historią Polski, a także z historią Norwegii. Spotkania nie były przeznaczone wyłącznie dla Polaków, zapraszano na nie także zaprzyjaźnionych Norwegów. Klub pełnił przede wszystkim funkcję integracyjno-towarzystwą. W 1983 r. na prośbę gminy Askim członkowie Klubu zaopiekowali się polskimi uchodźcami politycznymi – pomagali w urządzaniu dla nich mieszkań, służyli jako tłumacze i pomagali w rozwiązywaniu spraw administracyjnych. Chcąc miło powitać nowych członków swojej społeczności, przygotowano dla nich także uroczystą kolację. Jednak wraz z przybyciem byłych działaczy Solidarności organizacja zaczynała nabierać cech politycznych. Nie wszystkim członkom to odpowiadało, więc kilkoro z nich wystąpiło z Klubu.

Klub Polski od początku borykał się z problemami finansowymi. Niewielkie sumy w postaci składek i dochodów z organizowanych imprez nie wystarczały na pokrycie podstawowych potrzeb Klubu, jak chociażby ogrzewanie wynajmowanego pomieszczenia, to też większość wydatków klubowicze musieli pokrywać z własnej kieszeni. Jednorazowo organizacja otrzymała dotację finansową od gminy na wynajęcie lokalu. W 1984 r. Klub Polski przekształcił się w Związek Polaków w Askim, a następnie w 1985 r. w Związek Polaków w Norwegii z siedzibą w Askim i oddziałami w Moss, Lillestrøm, Halden i Stavanger, a także z członkami indywidualnymi z terenu całej Norwegii. Członkami Związku mogły być osoby pochodzenia polskiego, a także małżonkowie Polaków/Polek. Osoby niezwiązane z Polską, ale przejawiające zainteresowanie jej kulturą, mogły otrzymać członkostwo honorowe. Od grudnia 1988 r. do maja 1989 r. Związek emitował raz w miesiącu dziesięciminutową audycję w języku polskim, a we wrześniu 1989 r. z inicjatywy Związku powstała w Askim pierwsza szkoła sobotnia.

Polacy pozostali po wojnie w Norwegii stanowili stosunkowo nieliczną grupę (około 800 osób). Jediną organizacją jaka działa w tym czasie na terenie Norwegii, było wywodzące się z Klubu Polskiego z Oslo, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów mocno powiązane z Londynem. Stowarzyszenie miało jednak bardzo ograniczony zasięg terytorialny i ze względu na jego silne zaangażowanie polityczne wielu członków polskiej diaspory nie zdecydowało się na wstąpienie do tej organizacji. Nie znaczy to jednak, że nie odczuwali potrzeby spotkań z rodakami, a także pielęgnowania kultury kraju pochodzenia. Jeden z migrantów napisał nawet list do Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną w Warszawie, w którym żali się na brak zainteresowania polską diasporą ze strony Ambasady PRL w Oslo, opisuje sytuację Polaków mieszkających w Norwegii i postuluje utworzenie polskiego ośrodka kulturalnego w Oslo (AAN, sygn. Spis. 1 I/200). Korespondencja utrzymuje się do 1972 r. W tym czasie zostało powołane do życia Polskie Towarzystwo Kulturalne w Norwegii „Polonia”. Data jego powstania jest niejasna – pierwsze działania mające na celu utworzenie spójnej organizacji zostały

podjęte wiosną 1967 r., jednak z notatek pracownika ambasady w Oslo Czesława Gronostaja wynika, że Towarzystwo powstało z inicjatywy ambasady w 1969 r. Jego członkami byli obywatele norwescy pochodzenia polskiego; głównie Polki, które wyszły za mąż za Norwegów. W pierwszych wyborach do zarządu Towarzystwa w 1972 r. wzięło udział około 60 osób, a na zabawie tanecznej poprzedzającej to spotkanie bawiło się około 160 osób. Zdecydowanie była to najliczniejsza organizacja zrzeszająca Polaków w Norwegii, chociaż ze względu na bliskie związki z Ambasadą PRL była bojkotowana przez niektórych, bardziej zaangażowanych politycznie migrantów. Wielu Polaków ze względu na odległe miejsce zamieszkania utrzymywało z Towarzystwem kontakt korespondencyjny. W 1996 r. Towarzystwo liczyło około 100 członków, którzy zaliczali się do migracji pochodzącej z różnego okresu. W latach osiemdziesiątych XX wieku wiele osób odeszło z organizacji, przede wszystkim ze względu na trudną sytuację polityczną w Polsce i powiązanymi z nią działaniami politycznymi prowadzonymi przez ambasadę.

Według statutu Towarzystwo było organizacją wyłącznie kulturalną i wyłączonej z działań politycznych, samodzielnej i niezależnej, a jednocześnie otwartą na współpracę z innymi związkami. Jako cel statutowy Towarzystwa wskazano „kultywowanie polskiej tradycji i obyczajów narodowych, propagowanie kultury polskiej, pielęgnowanie języka ojczystego, podtrzymywanie związków z krajem rodzinnym poprzez rozwijanie turystyki do Polski, a także umacnianie przyjaźni polsko-norweskiej” (Olszewski 2011: 227). W ramach tych założeń inicjowano uroczyste obchody polskich świąt państwowych i świąt katolickich, odczyty, wystawy, zapraszano z Polski zespoły artystyczne, organizowano zbiorowe wyjazdy na wycieczki i na kolonie letnie dla dzieci do Polski. Organizowano także akcje charytatywne i zbiórki funduszy na budowę lub renowację obiektów użyteczności publicznej i zabytków w Polsce, a także objęto stałą opieką jeden z zakładów wychowawczych dla dziewcząt prowadzony przez Caritas.

W październiku 1982 r. Towarzystwo zaczęło wydawać czasopismo noszące tytuł „Echo Polonii. Periodyk Polskiego Towarzystwa Kulturalnego w Norwegii”, redagowane najczęściej przez trzy lub czteroosobowe zespoły redakcyjne. W „Echu Polonii” znaleźć można było artykuły, informacje organizacyjne, wiersze polskich poetów, przepisy kulinarne czy sprawozdania z przedsięwzięć podejmowanych przez Towarzystwo. W większości periodyk zawierał teksty kopiowane z prasy polskiej lub norweskiej (zwłaszcza gdy dotyczyły one spraw Polski i polskich migrantów).

Z uwagi na swoje bliskie związki z Ambasadą PRL, Polskie Towarzystwo Kulturalne w Norwegii narażone było na działania mające na celu zakłócanie przez osoby o poglądach opozycyjnych organizowanych spotkań czy uroczystości. Po zmianie ustroju w Polsce, w 1989 r. niektórzy migranci zaczęli wytykać Towarzystwu współpracę z ambasadą, rozumianą jako współpraca z poprzednim systemem i przyjęcie jego wartości, a także szpiegowanie na rzecz SB. Takie ostre ataki ponawiane były przez kilka kolejnych lat aż do 1995 r., gdy konflikt w środowisku polonijnym powoli wygasł. Towarzystwo nadal prowadziło swoją działalność statutową, niemniej w związku z zaistniałą sytuacją ucierpiał jego prestiż.

Zupełnie innym typem organizacji była *Solidaritet Norge-Polen (SNP)*, która powstała w kwietniu 1981 r. Miała ona charakter *stricte* polityczny, jej celem było przede wszystkim wspieranie NSZZ Solidarność w jej opozycyjnej działalności. Organizowano protesty w Norwegii, zbiórki pieniędzy, transporty darów, przemycano maszyny drukarskie, powielacze, a także informowano norweskie media o rzeczywistej sytuacji w

Polsce (Strękowski 2005). *SNP* zrzeszała zarówno Norwegów, dla których ważna była walka o uczciwość i sprawiedliwość społeczną, jak i Polaków, którzy nawet mieszkając w Norwegii, swoimi działaniami nadal chcieli aktywnie wspomagać ruch opozycyjny w ojczyźnie. W swoim najbardziej aktywnym okresie działalności, w 1982 r., *SNP* miała około 60 oddziałów w całej Norwegii i 100 tys. członków, w tym dużą część stanowiły norweski związki zawodowe. Z upływem czasu liczba członków znacząco zmalała, a do 1989 r. utrzymało się zaledwie dziewięć oddziałów lokalnych *SNP* (Funnemark 2011: 55). Polacy będący członkami tej organizacji bardzo często pośredniczyli pomiędzy *SNP*, a lokalnymi oddziałami Solidarności w poszczególnych polskich miastach, w których działali przed emigracją. To tam trafiała wysyłana z Norwegii pomoc. *SNP* wydawała także własny periodyk – „Biuletyn Informacyjny *SNP*”, finansowany między innymi przez fundację *Fritt Ord* (Wolność Słowa), w którym publikowano informacje z polskiej opozycyjnej prasy podziemnej, a także materiały własne (Funnemark 2011: 58). W połowie lat osiemdziesiątych władze *SNP* wprowadziły zasadę, że zarząd organizacji składać się będzie w połowie z Norwegów, a w połowie z Polaków (do tej pory większość zarządu stanowili Norwegowie) (Funnemark 2011: 57). *SNP* była organizacją norweską dysponującą własnymi lokalami, środkami finansowymi (w grudniu 1983 r. było to 139 tys. koron norweskich, z czego 25% przekazano bezpośrednio Solidarności w Polsce), publikacjami i szerokim społecznym poparciem, toteż Polacy, którzy przystąpili do tej organizacji, uzyskali niepowtarzalną możliwość aktywnego udziału w walce przeciwko panującemu w Polsce ustrojowi, pomimo że mieszkali poza jej granicami (Olszewski 2011: 256).

Inną organizacją przeznaczoną z założenia zarówno dla Polaków, jak i Norwegów, było Polsko-Norweskie Towarzystwo Kulturalne „Kultura”. Powstało w marcu 1981 r. jako organizacja ogólnokrajowa. „Kultura” stanowiła w pewnym stopniu alternatywę dla działającego od 1969 r. Polskiego Towarzystwa Kulturalnego „Polonia” w Norwegii. Wśród celów statutowych Towarzystwa „Kultura” wskazywano przede wszystkim propagowanie wiedzy na temat historii i kultury Polski, a także stosunków polsko-norweskich. Organizacja realizowała swoje założenia poprzez prelekcje, dyskusje, wystawy, spotkania towarzyskie, a także działalność wydawniczą, turystyczną i sportową. „Kultura” z założenia miała dzielić się na samodzielne oddziały lokalne, nad którymi kierowniczą rolę sprawowałaby Rada Koordynacyjna. W rzeczywistości działalność Towarzystwa raczej nie wykraczała poza obszar Oslo. Jego członkami były przede wszystkim osoby związane z kulturą, jak literaci, artyści, muzycy, ale także lekarz, kapitan żeglugi morskiej czy osoby o innych profesjach, zupełnie niezwiązanych z szeroko pojętą kulturą czy sztuką. Organem prasowym Towarzystwa były „Wici. Polskie Czasopismo w Norwegii”, które określano mianem „pierwszego niezależnego polskiego czasopisma wydawanego w Norwegii” (Olszewski 2011: 313). Niezależność wiązała się w tym przypadku z brakiem odgórnego, ideologicznego sterowania doborem publikowanych treści, ale tym samym także z brakiem zewnętrznego finansowania, co wydatnie ograniczało możliwości wydawnicze Towarzystwa. Pierwszy numer „Wici” wyszedł w grudniu 1982 r. Należy również podkreślić, że czasopismo miało też swoją norweskojęzyczną wersję, która kierowana była do norweskich sympatyków polskiej kultury – głównie do współpracowników Towarzystwa, norweskich współmałżonków polskich migrantów, norweskich członków *Solidaritet Norge-Polen*. Towarzystwo „Kultura” prowadziło także własną bibliotekę, która zawierała książki i czasopisma

polskie, norweskie o tematyce polskiej i norweskie przekłady polskiej literatury. Gromadzono także literaturę związaną z Polską w innych językach, jak angielski, niemiecki, francuski. Członkowie Towarzystwa planowali, że w przyszłości Biblioteka Polska w Oslo stanie się ośrodkiem kultury polskiej.

Organizacją kulturalną Polaków działającą w Oslo nieprzerwanie przez dwanaście lat był Zespół „Motet”. Zespół powstał w 1987 r., a myślą przewodnią jego działalności była chęć śpiewania w gronie przyjaciół. Próby zespołu odbywały się przez cały okres działalności grupy stosunkowo regularnie w prywatnym mieszkaniu państwa Zapałowiczów – jednych z założycieli Zespołu „Motet”. Jego członkowie koncentrowali się przede wszystkim na wykonywaniu pieśni chóralnych. Zespół zakończył swoją działalność w 1999 r.

W 1988 r. powstała Fundacja Charytatywna na rzecz Polski (*Velferdstiftelsen For Polen*), która do 1992 r. działała przy norweskim Caritasie. Początkowo zarząd Fundacji składał się tylko z Polaków, lecz już w 1989 r. włączono do niego obywateli norweskich. Fundacja zajmowała się zbieraniem funduszy i darów dla polskich szpitali, kościołów, stowarzyszeń i szkół. Transporty darów trafiały także do mniejszości polskiej na Litwie, Ukrainie i w Kazachstanie.

Wiele inicjatyw było krótkotrwałych lub pretendować bardziej mogłyby do miana „stowarzyszenia widma” – odbywało się spotkanie założycielskie, podczas którego wyłaniano zarząd, następnie organizowane były jeszcze dwa lub trzy spotkania, po których działalność stowarzyszenia zamierała, pomimo że nigdy nie zostało ono oficjalnie rozwiązane. Zaliczyć do nich można między innymi powstałe w 1994 r. Towarzystwo Kobiet Polskich w Norwegii czy założony w 1997 r. Polski Klub Sportowy. Natomiast w 1996 r. powstał w Oslo Klub Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego, którego największym osiągnięciem było zorganizowanie w 1997 r. w Oslo uroczystych obchodów dwusetnej rocznicy powstania Mazurka Dąbrowskiego. W 1996 r. w kręgach narodowo-katolickich utworzone zostało Koło Przyjaciół Radia Maryja w Oslo.

W innych większych miastach norweskich, gdzie zamieszkiwały liczniejsze grupy polskich migrantów, także tworzyły się polskie organizacje. W Trondheim w 1983 r. powstał, a oficjalnie został zarejestrowany w 1987 r. Klub Dzieci i Młodzieży Polskiej, którego celem było podtrzymanie polskiej tradycji, języka i kultury. W 1996 r. rozszerzono zakres działalności klubu i przekształcono go w organizację o nazwie Klub Polski w Trondheim. W innym dużym norweskim mieście, w Bergen, w 1986 r. utworzono filię Polsko-Norweskiego Towarzystwa Kulturalnego „Kultura”. W tym samym czasie założony został Klub Polski w Bergen. Tam też w latach 1990-1991 prowadziły działalność organizacja Polski Parasol i Fundacja Polska. Natomiast w 1995 r. utworzono Związek Polaków w Bergen, który oprócz organizowania spotkań towarzyskich, miał na celu reprezentowanie stanowiska Polaków w Norwegii zarówno wobec władz norweskich, jak i środowisk polonijnych. W 1998 r. powstał Klub Dziecięcy w Bergen współpracujący z Klubem Polskim. Kolejnym z dużych miast, w których rozwijały się polskie stowarzyszenia polonijne, jest Stavanger. W 1982 r. został tam założony Związek Polsko-Norweski, który koncentrował się przede wszystkim na organizowaniu akcji charytatywnych dla Polski. W 2006 r. organizacja została przemianowana na Towarzystwo Polsko-Norweskie i pod tą nazwą działa do dziś.

Ponadto zarejestrowane zostały także stowarzyszenia: Związek Polaków w Kristiansand, reaktywowany w 1989 r., Związek Polaków we Fredrikstad, w 1986 r.

powstał Związek Polaków w Bærum, który został przemianowany na Klub Polski w Bærum, w 2002 r. odnotowano istnienie Klubu Kobiet Polskich w Drammen, w 1992 r. został powołany do życia Klub Polski w województwie Vestfold.

Na przestrzeni kilkudziesięciu lat pomiędzy końcem II wojny światowej, a początkiem nowego tysiąclecia Polonia zamieszkująca w Norwegii utworzyła około trzydziestu organizacji bazujących przede wszystkim na wspólnym pochodzeniu etnicznym. Były to organizacje o profilu kombatanckim, kulturalnym, politycznym, edukacyjnym, jak również religijnym. Niewiele z nich przetrwało do dzisiaj, a żadna z nich nie odgrywa znaczącej roli w życiu społeczno-kulturalnym polskiej diaspory w Norwegii.

c. Charakterystyka społeczno-demograficzna zbiorowości imigranckiej w Norwegii

Norwegia jest krajem terytorialnie nieco większym od Polski, jednak specyficzne ukształtowanie terenu sprawia, że w niektórych jej częściach panują warunki uniemożliwiające osiedlenie się na stałe. Całkowita liczba ludności zamieszkującej tereny Norwegii wynosiła w styczniu 2015 r. ponad 5,2 mln mieszkańców². Według danych z marca 2015 r. łączna liczba imigrantów lub osób, których obydwój rodzice są imigrantami, wynosiła aż 804 963 – 669 380 osób to imigranci, natomiast 135 583 to dzieci imigrantów urodzone w Norwegii. 335 128 osób przybyło do Norwegii z krajów Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego, USA, Kanady, Australii i Nowej Zelandii, natomiast 449 835 osób to migranci z Azji, Afryki, Ameryki Południowej, Oceanii (z wyjątkiem Australii i Nowej Zelandii) i Europy (z wyjątkiem krajów Unii Europejskiej i strefy EOG).

Z uwagi na przychylną politykę migracyjną Norwegii w stosunku do obywateli Unii Europejskiej – nie potrzeba wiz wjazdowych, pozwolenie na pracę można uzyskać bardzo łatwo, nietrudno także o stosunkowo dobrą płacę, utrzymujący się niedobór siły roboczej, a także przyjazną politykę socjalną, Norwegia stała się najchętniej wybieranym przez polskich migrantów krajem docelowym spoza Unii Europejskiej. Według statystyk nieprzerwanie od 2008 r. największą obcą grupą etniczną w Norwegii są Polacy, którzy pod względem liczebności prześcignęli zarówno Szwedów, stanowiących do tej pory największą grupę migrantów zarobkowych w Norwegii, jak i Irakijczyków, Somalijczyków czy Pakistańczyków przybyłych do Norwegii jako uchodźcy. Liczba Polaków, którzy otrzymali w Norwegii pozwolenia na pobyt, gwałtownie rosła od 2006 r. – w 2006 r. było to 11 864 osób, w 2007 r. – 18 834, w 2008 r. – 32 069, by w 2015 r. osiągnąć poziom 99 424. Jednak należy brać pod uwagę fakt, że wielu Polaków pracowało i nadal pracuje w Norwegii nielegalnie, gdyż albo nie potrzebują zezwolenia na pracę (przebywają w Norwegii mniej niż 6 miesięcy rocznie), albo są zatrudnieni w polskich firmach wykonujących prace w Norwegii. Nieoficjalnie szacuje się liczbę Polaków mieszkających w Norwegii na 120 tys. (Friberg 2013). Kolejne miejsca na liście z uwagi na liczbę osób przebywających w Norwegii, zajmują Litwini, Szwedzi, Somalijczycy, Pakistańczycy i Irakijczycy.

Poakcesyjna migracja Polaków do Norwegii określana jest jako migracja zarobkowa (Friberg 2013). Charakteryzowała się silną dysproporcją pod względem płci – dane z początku 2015 r. podają, że zarejestrowanych w Norwegii było 63 627

---

² Dane demograficzne wykorzystane w raporcie pochodzą ze strony internetowej norweskiego Centralnego Biura Statystycznego: www.ssb.no

mężczyzn polskiego pochodzenia i 35 797 kobiet. Migracja poakcesyjna Polaków do krajów skandynawskich generalnie cechuje się stosunkowo dużym brakiem równowagi pomiędzy płciami - jednakże Norwegia jest krajem, gdzie ten brak równowagi widać najbardziej (Eldring, Friberg 2011). Polacy najchętniej osiedlają się w Oslo i w miejscowościach, gdzie znajdują się duże zakłady przemysłowe, jak na przykład stocznie czy obiekty przemysłu naftowego. Niemniej Polaków można spotkać w większości miejscowości w Norwegii – niezależnie czy są to małe wioski w głębi kraju, miejscowości turystyczne, czy miasta na wybrzeżu. Polacy należący do najnowszej fali migracji poakcesyjnej tworzą własną sieć kontaktów opartą głównie na stosunkach rodzinno towarzyskich. Bardzo niechętnie zrzeszają się w organizacjach.

II. Charakterystyka kraju przyjmującego

a. Założenia i realizacja polityk imigracyjnych i integracyjnych

W Ruch migracyjny na tereny Norwegii reguluje Ustawa Migracyjna z 15.05.2008 r., która weszła w życie 1stycznia 2010 r. Ustawa zawiera między innymi regulacje odnośnie do przyznawania wiz, azylu, pozwolenia na pobyt, a także odmowy ich udzielenia i podstawy do wydalenia z kraju obcokrajowców. Ustawa określa także zasady działania dwóch głównych instytucji państwowych zajmujących się sprawami migracyjnymi – Urzędu ds. Imigracji (*Utlendingsdirektoriatet*) i Imigracyjnego Sądu Odwoławczego (*Utlendingsnemnda*). Ustawa odnosi się także do umów międzynarodowych, które ratyfikowała Norwegia, związanych przede wszystkim z ochroną praw jednostki, takich jak Europejska Konwencja Praw Człowieka, Konwencja Praw Dziecka i prawo Europejskiego Obszaru Ekonomicznego, czy Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców (Konwencja Genewska). Celem ustawy jest przede wszystkim zabezpieczenie praw obcokrajowców na terenie Norwegii, a także określenie podstaw prawnych dotyczących regulacji i kontroli migracji.

Główny organ państwowy zajmujący się migracją, Urząd ds. Imigracji (UDI 2016), powstał w 1988 r. i podlega Ministerstwu Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Publicznego. *UDI* zajmuje się rozpatrywaniem podań o wizę, azyl, pozwolenie na pobyt i zarządza obozami dla uchodźców, a także zapewnia wsparcie finansowe dla osób, które chcą dobrowolnie wrócić do kraju, lecz nie mają na to środków – osób, które nie otrzymały azylu i muszą opuścić Norwegię, a także uchodźców, którzy chcą wrócić do kraju pochodzenia. Niektóre z wydziałów *UDI*, ze względu na swoją specyfikę, podlegają innym ministerstwom – za prawa obywatelskie odpowiada Ministerstwo ds. Dzieci, Równouprawnienia i Integracji (*Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*, w skrócie *BLD*), natomiast za migrację zarobkową odpowiada Ministerstwo Pracy (*Arbeidsdepartementet*).

Głównym celem *UDI* jest wdrażanie w życie i wkład w rozwój polityki rządowej dotyczącej migrantów i uchodźców. Urząd ma za zadanie ułatwiać legalną i pożądaną imigrację, co oznacza sprawdzanie, czy migranci przybyli do Norwegii i oczekujący na zgodę na pobyt, azyl lub wizę spełniają określone warunki. *UDI* sprawuje także funkcję kontrolną, która ma uniemożliwić wykorzystywanie i nadużywanie norweskiej polityki migracyjnej.

Urząd rozpatruje wnioski o azyl, wizę, łączenie rodzin, pozwolenia na pobyt ze względu na pracę czy studia, stałe pozwolenia na pobyt, obywatelstwo i dokumenty podrózne. Jednocześnie UDI ma obowiązek zapewnić miejsce do życia osobom czekającym na rozpatrzenie ich wniosków o azyl, a w przypadku odmowy jego przyznania, opłacenie kosztów deportacji.

Natomiast *Utlendingsnemnda* rozpatruje skargi na decyzje wydane przez urząd pierwszej instancji, jakim jest *UDI*, opierając się na Ustawie Migracyjnej i Ustawie o Przyznawaniu Obywatelstwa (UNE 2016). Przypadki wzbudzające istotne wątpliwości rozpatrywane są podczas posiedzeń komisji składającej się z trzech członków, którzy nie są zatrudnieni w *UNE*, ale są wzywani w razie konieczności. Osoby te wykonują swoje obowiązki w tej instytucji na zasadzie zobowiązania społecznego, które można porównać do obowiązku ławników sądowych.

Instytucją odpowiedzialną za integrację migrantów (przede wszystkim uchodźców) jest Urząd ds. Integracji i Różnorodności (*Integrerings- og mangfoldsdirektoriatet*). *IMDi* to organ zarządzający, który koncentruje się na wspieraniu przede wszystkim gmin, ale także istotnych aktorów norweskiego życia społecznego i gospodarczego w działaniach integracyjnych i rozwijaniu kompetencji międzykulturowych (*IMDi* 2016). Głównymi celami przyświecającymi działalności *IMDi* są: współpraca z gminami w sprawie osiedlania uchodźców, prowadzenia nauki języka norweskiego dla obcokrajowców, podstawowa kwalifikacja uchodźców w związku z kwestią dotyczącą łączenia ich z rodzinami, nadzór nad właściwym wprowadzaniem w życie przepisów odnoszących się do angażowania uchodźców w życie społeczne Norwegii, zarządzanie właściwym rozdziałaniem środków przeznaczonych na działania integracyjne i międzykulturowe, sprawowanie nadzoru merytorycznego nad środowiskiem tłumaczy w sektorze państwowym, nadzór nad wykonywaniem postanowień państwowego planu przeciwdziałania małżeństwom przymusowym, inicjowanie działań związanych z dostosowywaniem różnorodności (narodowej, kulturowej czy wyznaniowej) na potrzeby zrównoważonego rozwoju populacji. *IMDi*, jako centrum kompetencyjne, całościowo i systematycznie pracuje nad rozwojem wiedzy na temat migracji, integracji i różnorodności w Norwegii. Dzięki temu może być ważnym, merytorycznym organem doradczym rządu w sprawach rozwoju polityki integracji i różnorodności.

b. Uwarunkowania formalnoprawne i finansowe funkcjonowania organizacji imigranckich

W Organizacje imigranckie są traktowane w Norwegii jako organizacje wolontariackie i podlegają przepisom prawnym dla nich przeznaczonym. W celu zarejestrowania organizacji wolontariackiej należy przede wszystkim posiadać statut, który opisuje strukturę, cele i założenia organizacji (*Frivilighet Norge* 2016). Statut z punktu widzenia prawa stanowi podstawę działalności organizacji. Organizacja musi posiadać kierownictwo wybierane w sposób demokratyczny, prowadzić księgowość i przygotowywać roczny raport z działalności organizacji, który powinien być publicznie dostępny (najczęściej umieszczany jest na stronach internetowych danych organizacji). Osoby chcące być członkami takiej organizacji muszą złożyć deklarację członkowską i opłacać składki członkowskie – tylko w takim wypadku mogą otrzymać pełny status członkowski i być ujmowane przez organizację w spisie członków. Członkostwo może

przyjmować różne formy. Najbardziej rozpowszechnionymi są: członkostwo jednostki, członkostwo rodzinne i członkostwo wspierające. Poszczególne formy członkostwa w organizacji dają różne możliwości wpływania na działalność tejże organizacji. W skład organu kierowniczego organizacji wchodzi osoby pełniące funkcje przewodniczącego i wiceprzewodniczącego, a w wielu przypadkach także skarbnika. Organizacja powinna być zarejestrowana w norweskim Centralnym Rejestrze Podmiotów Gospodarczych (*Enhetsregistret*), gdzie otrzymuje swój numer będący podstawą do otwarcia konta bankowego organizacji. Organizacje imigranckie, jak i inne organizacje wolontariackie, mogą wnioskować o wsparcie finansowe swojej działalności w gminie, gdzie są zarejestrowane. Wsparcie może obejmować przede wszystkim funkcjonowanie organizacji – jak przyznanie bezpłatnego lokalu na prowadzenie działalności, czy sfinansowanie wynajmu takiego lokalu, ale także prowadzenie określonych projektów przez organizacje mniejszościowe. Organizacje mogą także ubiegać się o wsparcie od osób prywatnych, firm, banków, organizować loterie i aukcje, których celem jest zdobycie środków na pokrycie kosztów działalności lub kosztów określonych przedsięwzięć.

c. Dyskurs publiczny o imigrantach i ich organizacjach

Norwegia jest krajem wielokulturowym, w którym migranci stanowią relatywnie dużą część społeczeństwa. Jako kraj dbający o kompleksową opiekę socjalną, kładący nacisk na działania zapewniające możliwie bezkonfliktową integrację ze społeczeństwem rodzimym, jest docelowym miejscem osiedlenia dla wielu uchodźców, głównie z Afryki czy Bliskiego Wschodu, a w mniejszym stopniu z Azji. Z uwagi na malejącą populację wsi i małych miasteczek, Norwegia była stosunkowo otwarta zarówno na przyjmowanie uchodźców, jak i inne formy imigracji – zarobkową czy wynikającą z chęci zmiany stylu życia, które mogłyby zahamować wyludnianie się norweskiej prowincji, a także zapewnić pracowników w nieatrakcyjnych, nisko płatnych czy nieprzeznaczonych zawodach.

Do czasu wystąpienia kryzysu migracyjnego w 2015 r. norweskie media wypowiadały się w większości pozytywnie na temat migrantów. W przypadku, gdy publikowany był program czy artykuł o wydźwięku negatywnym, w krótkim czasie starano się przedstawić poruszany temat także z innego punktu widzenia. Przykładem może być sprawa odebrania dziecka rodzinie polskich migrantów przez norweską instytucję chroniącą prawa dzieci (*Barnevernet*), a następnie uprowadzenie go z rodziny zastępczej przez wynajętego przez rodziców polskiego detektywa. W celu rzetelnego zbadania całej sprawy największy opiniotwórczy dziennik norweski „Aftenposten” powołał zespół dziennikarski, który rozmawiał zarówno z przedstawicielami *Barnevernet*, jak i rodzicami dziecka. Starano się przedstawić sprawę w sposób zrównoważony, biorąc pod uwagę zarówno norweskie prawo, jak i uczucia rodziców.

Polacy przedstawiani byli przez media norweskie najczęściej jako rzetelni pracownicy wykorzystywani przez nieuczciwych norweskich pracodawców, ale też przemytnicy alkoholu i papierosów, a w niektórych przypadkach także jako nowy, ważny element norweskiego społeczeństwa.

W wyniku kryzysu migracyjnego w 2015 r. norweska minister imigracji i integracji, pochodząca ze skrajnie prawicowej partii *Fremsrittspartiet*, Sylvi Listhaug przedstawiła projekt ustawy zdecydowanie zaostrzającej politykę azylową Norwegii.

Tym samym Norwegia z jednego z najbardziej liberalnych krajów pod względem polityki migracyjnej, może stać się krajem o najsurowszym prawie imigracyjnym w Europie.

Norwegowie to naród, który chętnie zrzesza się w różnego rodzaju organizacjach, stowarzyszeniach, związkach czy klubach. Stanowią one ważny element życia zarówno zawodowego, jak i prywatnego. Niechęć do członkostwa w organizacjach przejawiana przez większość migrantów pochodzących z różnych krajów (w tym Polaków) spotyka się z niezrozumieniem wśród Norwegów. W norweskiej rzeczywistości społecznej to zarejestrowane organizacje liczą się w społecznym dyskursie. Dotyczy to także organizacji imigranckich, które tylko w formie zorganizowanej mają wpływ na kształtowanie poglądów opinii publicznej na temat reprezentowanej grupy etnicznej. Organizacje imigranckie postrzegane są w Norwegii jako ważny element demokratycznego społeczeństwa. Mogą pełnić funkcje wspierające dla nowo przybyłych migrantów, ułatwiać naukę języka norweskiego, pomagać w integracji, a także zapewniać miejsce spotkań dla osób o tym samym pochodzeniu etnicznym i pomagać w zachowaniu kultury kraju pochodzenia. Jednak organizacje takie są w Norwegii nieliczne, posiadają małą liczbę członków i niewielką siłę przebicia. Dotyczy to także polskiej mniejszości etnicznej, która organizuje się w sformalizowane grupy niemal wyłącznie w największych miastach norweskich, a liczba członków tych grup jest znikoma. Pomimo, że Polacy są najliczniejszą obcą grupą etniczną w Norwegii, to nie ma to żadnego przełożenia na liczbę organizacji polonijnych na terenie tego kraju ani ich liczebność.

d. Dominujące postawy społeczeństwa irlandzkiego wobec imigrantów i ich organizacji

Norwegowie traktują imigrantów jako część norweskiego społeczeństwa wielokulturowego, a przyjmowanie uchodźców jako moralny obowiązek jednego z najbogatszych krajów na świecie. Jednocześnie osobom z innych niż europejskie kręgi kulturowe zarzucany jest brak chęci i zaangażowania w integrację z lokalnym społeczeństwem. Znacznym problemem społecznym jest także wysokie bezrobocie wśród uchodźców i bazowanie na zasiłkach przyznawanych przez opiekę społeczną. W czasie kryzysu w 2008 r. podobne oskarżenia były wysuwane także w stosunku do Polaków, którzy stracili pracę i pobierali zasiłki dla bezrobotnych, jednakże sami Norwegowie stanęli w obronie polskich robotników, oświadczając, że Polacy swoich zasiłków nie otrzymali w prezencie, ale ciężko na nie zapracowali.

Polacy postrzegani są w Norwegii stereotypowo – mężczyzna przede wszystkim jako budowlańiec, natomiast kobieta jako sprzątaczką. Polska migracja poakcesyjna uformowała w egalitarnej Norwegii nową warstwę społeczną – klasę robotniczą (Friberg 2013). Zaliczają się do niej osoby o wykształceniu zawodowym lub niewykwalifikowane, słabo mówiące zarówno po angielsku, jak i po norwesku, ciężko pracujące w nieatrakcyjnych zawodach i zadowolające się niższym niż Norwegowie wynagrodzeniem. Pomimo że Polacy są traktowani jako osoby stojące niżej w hierarchii społecznej niż Norwegowie, to jednak z uwagi na europejskie pochodzenie, a tym samym swoją przynależność do zachodniego kręgu kultury i zapewnianie dobrej jakości usług niezbędnych norweskiemu społeczeństwu, są akceptowani społecznie i postrzegani w pewien sposób jako bufor pomiędzy ludnością rodzimą a imigrantami z odmiennych kręgów kulturowych.

Organizacje imigranckie są słabo widoczne w norweskim życiu publicznym. Zazwyczaj nie angażują się w norweskie życie polityczne ani społeczne, ograniczając się do własnej grupy etnicznej. Jedną z nielicznych okazji do zaprezentowania się społeczności lokalnej jest dzień ONZ, który uroczystość świętowany jest na terenie całego kraju. W tym dniu różne grupy etniczne i organizacje imigranckie mogą wziąć udział w imprezach kulturalnych, mających na celu przybliżenie kultury krajów, których przedstawiciele tworzą nowe, wielokulturowe społeczeństwo norweskie.

III. Bilateralne relacje między Polską a Norwegią

a. Charakterystyka stosunków politycznych w XX i XXI wieku

Stosunki polityczne pomiędzy Polską a Norwegią w XX wieku były bardzo ograniczone, przede wszystkim z powodu braku wspólnych celów polityczno-handlowych. W pierwszej połowie XX wieku, po uzyskaniu przez Polskę niepodległości, młoda polska dyplomacja zmuszona była ustalić priorytety swoich kontaktów politycznych, a Norwegia nie odgrywała szczególnie istotnej roli ani na arenie europejskiej polityki międzynarodowej, ani na rynku gospodarczym. Niemniej na terenie Oslo funkcjonowały polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne i konsulaty honorowe, jednak samych Polaków w Norwegii było niewielu (Kowalski 2011: 27).

W okresie międzywojennym pomiędzy Polską a Norwegią obowiązywał ruch bezwizowy. Kres tej umowie położył dokument z 14.02.1939 r., w którym Norwegia wycofuje się z niej, jako przyczynę podając chęć utrzymania kontroli nad ruchem migracyjnym na swój obszar (Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. APG_1830). Wnioskować jednak można, że taką reakcją rządu norweskiego wywołała zaostrzająca się sytuacja polityczna w Europie.

Po II wojnie światowej kontakty dyplomatyczne zostały nawiązane ponownie. Jednak z uwagi na przynależność obydwu krajów, Polski i Norwegii, do obozów leżących po dwóch przeciwstawnych stronach żelaznej kurtyny, a także na odległość, jaka je dzieliła, stosunki te nie należały do szczególnie intensywnych. Najbardziej znaczącymi działaniami w kontekście migracyjnym tego okresu było przyznawanie przez Norwegię polskim uchodźcom azylu politycznego. Polska i norweska gospodarka współpracowała ze sobą przede wszystkim w sektorze stoczniowym.

Działania polskiej i norweskiej dyplomacji w latach dziewięćdziesiątych XX wieku zaczęły wynosić wzajemne stosunki polityczno-dyplomatyczne na nowy poziom. W 1993 r. przebywał w Polsce z oficjalną wizytą król Norwegii Harald V, a w 1995 r. Norwegię odwiedził prezydent Lech Wałęsa. Dało to początek zacieśnianiu wzajemnej współpracy na arenie politycznej, kulturalnej i gospodarczej. W 1999 r. Polska przystąpiła do NATO, co kontaktom militarnym obydwu krajów nadało charakter sojuszniczy. Kolejnym krokiem w rozwoju współpracy polsko-norweskiej były wzajemne wizyty szefów rządów – w 1999 r. premiera Jerzego Buzka, a w 2000 r. premiera Jensa Stoltenberga (MSZ 2016). W tym czasie Polska stała się najważniejszym partnerem norweskim w Europie Środkowo-Wschodniej. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. kontakty pomiędzy Polską a Norwegią nabrały zupełnie nowego wymiaru – gwałtowna migracja Polaków do Norwegii i transnarodowy charakter tej migracji sprawiły, że nigdy w historii stosunki gospodarcze, polityczne, kulturalne,

dypomatyczne pomiędzy tymi dwoma krajami nie były tak bliskie. Polska jest także największym beneficjentem grantów Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (w dużym stopniu finansowanych przez Norwegię), które mają za zadanie wspomóc wyrównywanie ekonomicznych i społecznych różnic w Europie.

b. Charakterystyka umów i porozumień międzynarodowych między Polską a Norwegią

Niewątpliwie największy wpływ na rozwój polskiego ruchu migracyjnego po II wojnie światowej miał podpisany w kwietniu 2003 r. traktat o akcesji Polski do Unii Europejskiej, na mocy którego 1 maja 2004 r. Polska wraz z dziewięcioma innymi krajami europejskimi (Cypr, Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia i Malta) została włączona do wspólnoty krajów unijnych, a tym samym zaczęły w stosunku do niej obowiązywać przepisy unijnego prawa, między innymi o swobodnym przemieszczaniu się dóbr i ludzi. Choć niektóre kraje unijne wprowadziły dla obywateli nowych krajów członkowskich okres karencji związany z dostępem do ich rynków pracy, to dla Polaków i tak otworzyły się nowe możliwości.

Królestwo Norwegii nie należy do Unii Europejskiej, ale jest tak zwanym krajem stowarzyszony, a także członkiem Europejskiego Okręgu Gospodarczego. Współpraca gospodarcza między Polską a Norwegią realizowana jest od 1 maja 2004 r. na podstawie Porozumienia o rozszerzeniu EOG oraz Umowy między Europejską Wspólnotą Gospodarczą (EWG) a Królestwem Norwegii o wolnym handlu z dnia 14.05.1973 r. (MSZ 2016). Z polskiego punktu widzenia najistotniejsze było to, że Norwegia, będąc krajem stowarzyszonym, respektowała przepisy wspólnotowe dotyczące równego traktowania obywateli państw unijnych na lokalnych rynkach pracy. Pozwoliło to polskim migrantom zarobkowym konkurować na norweskim rynku pracy z pracownikami rodzimymi. Dla polskich przybyszów istotna była także umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania, podpisana w 1977 r., którą w 2009 r. zastąpiła Konwencja w sprawie unikania podwójnego opodatkowania i zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania w zakresie podatków od dochodu. Dzięki tej umowie Polacy pracujący i płacący podatki w Norwegii nie musieli obawiać się ponownego opodatkowania ich dochodów w Polsce (MF 2016).

Uczestnictwo obydwu krajów w strefie Schengen spowodowało, że Polacy nie podlegali kontroli paszportowej na norweskich lotniskach ani przy przekraczaniu granicy państwa. Jednak w wyniku kryzysu emigracyjnego w 2015 r., Norwegia wprowadziła ponownie kontrole graniczne aż do odwołania.

c. Dominujące wzajemne postawy społeczeństw Polski i Norwegii

Przed 2004 r. Norwegia była krajem stosunkowo słabo znanym w Polsce. Najczęściej kojarzona była z fiordami, skokami narciarskimi i sezonowymi wyjazdami zarobkowymi. Polscy migranci sezonowi lub cyrkulacyjni oprócz pieniędzy przywozili ze sobą dobre wspomnienia z pracy w Norwegii, przede wszystkim związane z serdecznymi stosunkami na linii pracownik-pracodawca. Ze względu na wysokie koszty, Norwegia była raczej rzadkim celem wypraw turystycznych Polaków.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w kierunku Norwegii zaczął płynąć strumień polskich migrantów zarobkowych. Początkowo strumień ten był bardzo wąski, ponieważ w tym czasie istniało wiele innych, atrakcyjniejszych kierunków migracji, jak Wielka Brytania czy Irlandia, jednak już w 2008 r. Polacy stali się największą grupą etniczną w Norwegii. Ich częste podróże pomiędzy Polską a Norwegią, a także wizyty w Norwegii ich rodzin czy przyjaciół sprawiły, że Norwegia stała się krajem o wiele lepiej znanym wśród Polaków, niż miało to miejsce jeszcze kilka lat temu. Obecnie obraz tego kraju w wyobraźni Polaków konstruowany jest na podstawie częstszych niż wcześniej informacji medialnych, ale przede wszystkim indywidualnych przeżyć polskich migrantów. W tym kontekście Norwegia postrzegana jest przede wszystkim jako kraj, którego bogactwo opiera się na złożach ropy naftowej i gazu, a także jako kraj o bardzo rozwiniętej opiece socjalnej, pięknej surowej naturze i przyjaznym prawie pracy. Jednak z drugiej strony polscy migranci często określają Norwegów jako ludzi leniwych, wygodnych i zamkniętych w sobie.

Podobnie Norwegowie nie wiedzieli zbyt dużo o Polsce zanim do ich kraju nie dotarła fala polskich migrantów zarobkowych. Polska kojarzyła im się z Lechem Wałęsą i Solidarnością, a także z Adamem Małyszem, który swoimi osiągnięciami sportowymi zaskarbił sobie szacunek Norwegów rozkochanych w sportach zimowych. W momencie gdy Polacy stali się nacją, której przedstawiciele można było spotkać w Norwegii niemal na każdym kroku – budowali norweskie domy, sprząтали je, pracowali w hotelach, kawiarniach, restauracjach, firmach produkcyjnych, sadzili norweskie lasy, prowadzili norweskie autobusy, a także mieszkali w domu czy w mieszkaniu obok – Norwegowie uznali, że należy lepiej poznać swoich nowych sąsiadów i kraj ich pochodzenia. Wielokrotnie ich wyobrażenia na temat Polski ograniczały się do informacji, że to biedny postkomunistyczny kraj w Europie Środkowej, toteż czasami zdarzały się przypadki, że Norwegowie chcieli uczyć Polaków, jak korzystać się z prądu czy lodówki. Jednak gdy norweska gałąź turystyki obrała za cel Kraków czy Gdańsk, obraz Polski w wyobraźni Norwegów uległ gwałtownej zmianie – nie był to już zacofany kraj na skraju Europy, ale wysoko rozwinięty gospodarczo i kulturowo kraj członkowski Unii Europejskiej. W chwili obecnej młodzi Norwegowie chętnie wybierają na swoje studia medyczne polskie uczelnie w Krakowie, Gdańsku czy Szczecinie, a wiele norweskich firm inwestuje pieniądze w Polsce.

Bardzo duży wpływ na wzajemne poznanie swojej kultury miały takie przedsięwzięcia, jak Fundusz Wymiany Kulturalnej, finansowany z grantów Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Między innymi dzięki Funduszowi rozwinęła się współpraca pomiędzy polskimi i norweskimi instytucjami, której efektem były między innymi wystawy, przedstawienia teatralne i baletowe, warsztaty wiedzy, publikacje promujące polską kulturę w Norwegii, a norweską w Polsce (FWK 2016). Tego rodzaju działania przybliżają i pomagają zrozumieć obcą kulturę – z perspektywy norweskiej kulturę największej obcej grupy etnicznej, a z perspektywy polskiej miejsca, dokąd wyemigrowała i gdzie osiedliła się duża grupa Polaków.

IV. Literatura

AAN. sygn. 378, (2010) w: *Polacy w Norwegii (XIX-XXI w.). Wybór materiałów źródłowych.* Kraków: Archiwum Państwowe w Krakowie.

AAN. sygn. 7235, (2010) w: *Polacy w Norwegii (XIX-XXI w.). Wybór materiałów źródłowych.* Kraków: Archiwum Państwowe w Krakowie.

AAN. sygn. Spis. 1 I/200, (2010) w: *Polacy w Norwegii (XIX-XXI w.). Wybór materiałów źródłowych,* Kraków: Archiwum Państwowe w Krakowie.

Aftenposten (1969). *20 polakker har forlat „Batory”, „Aftenposten”* 9.05.1969.

Archiwum Państwowe w Gdańsku. sygn. APG_1830. (2010) w: *Polacy w Norwegii (XIX-XXI w.). Wybór materiałów źródłowych.* Kraków: Archiwum Państwowe w Krakowie.

Bang R. H. (1937). *Norge og den polsk frihetskamp.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Bratbak B. (1993). *Norsk Våpenhistorisk Selskap. Årbok.*

Davies N. (2006). *Boże Igrzysko.* Kraków: Wydawnictwo Znak.

Denkiewicz-Szczepaniak E. (1999). *Polska siła robocza w Organizacji Todta w Norwegii i Finlandii w latach 1941-1945.* Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Friberg J. H. (2013). The Polish worker in Norway: Emerging patterns of migration, employment and incorporation after EU's eastern enlargement. *Fafo-report* 2013: 6.

Friberg J. H., Eldring L. (2011). Polonia i Oslo 2010. Mobilitet, arbeid og levekår blant polakker i hovedstaden. *Fafo-rapport* 2011: 27.

Frivilighet Norge. Online: <http://www.frivillighetnorge.no> (dostęp: 02 lutego 2016).

Fundusz Wymiany Kulturalnej. Online: <http://www.fwk.mkidn.gov.pl/> (dostęp: 13 lutego 2016).

Funnemark B. C. (2011). Solidarność Norwesko-Polska (Solidaritet Norge-Polen), w: *Polska emigracja polityczna stanu wojennego 1981 do Norwegii*, s. 53-62. Milanówek: Archiwum Państwowe Dokumentacji Osobowej i Płacowej.

Hosar K.(1982). Ludvig Szacinski – dødsomt polsk flyktning som ble norsk hoffotograf, w: *Bildene dokumenterer! Norsk fotohistorisk, Årbok* 1981-82: 51-59.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Online: www.imdi.no (dostęp: 01 lutego 2016).

Kaczmarczyk P. (2002). *Migracje o charakterze cyrkulacyjnym a inne formy mobilności terytorialnej w świetle doświadczeń badawczych*. Warszawa: Instytut Studiów Społecznych UW.

Kowalski G. M. (2010). Wybrane aspekty polskiej emigracji do Norwegii od XIX wieku do 1980 roku, w: *Polacy w Norwegii (XIX-XXI w.). Materiały źródłowe do badań*. Kraków: Archiwum Państwowe w Krakowie.

Larsen P., Lien S. (2007). *Norsk fotohistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Later-Chodyłowa E. (1992). Polonia w krajach skandynawskich – Norwegia, w: B. Szydłowska-Ceglowska (red.), *Polonia w Europie*, s. 601-613. Poznań: Ośrodek Informacji Naukowej PAN.

Mendelsohn O. (1969). *Jødenes historie i Norge gjennom 300 år*. Bind 1. Oslo-Bergen-Trømso: Universitetsforlaget.

Ministerstwo Finansów. Online:

https://www.podatki.gov.pl/#p_p_id_101_INSTANCE_d3oA_ (dostęp: 10 lutego 2016).

Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Online:

http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europa/stosunki_z_panstwami_europy/norwegia (dostęp: 13 lutego 2016).

Okólski M. (2011). *Modernizacyjna rola migracji*. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami.

Olszewski E. (2011). *Polacy w Norwegii 1940-2010*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Sønstevoid V. Tveterås H. L. (1950). *Den norske bokhandels historie*. Oslo: Steenske forlag.

Statistisk sentralbyrå. Online: <http://ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef> (dostęp: 06 lutego 2016).

Statistisk sentralbyrå. Online: <http://ssb.no/befolkning/statistikker/flytting/aar> (dostęp: 06 lutego 2016).

Ślusarczyk M. (2010). Demograficzne i społeczne aspekty migracji Polaków na początku XXI wieku, w: H. Grzymała-Moszczyńska, A. Kwiatkowska i J. Roszak (red.), *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*, s. 15-32. Kraków: Nomos.

Stoła D. (2010). *Kraj bez wyjścia? Migracje zagraniczne z Polski 1949-1989*. Warszawa: IPN, ISP PAN.

Strękowski J. (2005). *Bohaterowie Europy. Norwegia – Polsce 1976-1989*. Warszawa: Wydawnictwo Test.

Szelągowska G. (2011). Polska emigracja polityczna w czasie stanu wojennego – tradycja czy nowe zjawisko?, w: *Polska emigracja polityczna stanu wojennego 1981 do Norwegii*, s. 41-52. Milanówek: Archiwum Państwowe Dokumentacji Osobowej i Płacowej.

Tjelmeland H., Brochmann G. (2003). I globaliseringens tid 1940-2000, w: K. Kjeldstadli (red.), *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax Forlag.

Utlendingsdirektoratet. Online: www.udi.no (dostęp: 01 lutego.2016).

Utlendingsnemnda. Online: www.une.no (dostęp: 01 lutego.2016).

Walaszek A. (2007). *Migracje Europejczyków*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.